

Παγκόσμια βιοηθική και επιτροπές ηθικής

Αντώνιος Μανιάτης

Αντιπρόεδρος της Επιτροπής Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας της Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.

Δικηγόρος

Περίληψη

Η παγκόσμια βιοηθική είναι οικουμενική βιοηθική που ακολουθεί κοινές ηθικές αρχές και αξίες, με σκοπό την από κοινού ηθική αξιολόγηση των βιοηθικών ζητημάτων και ακολούθως και την πολιτική διευθέτηση των τρόπων εφαρμογής τους. Βασίζεται ιδιαίτερα στην Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, της ΟΥΝΕΣΚΟ. Μία από τις αρχές αυτού του κειμένου έγκειται στη λειτουργία ανεξάρτητων, πολυεπιστημονικών και πολυφωνικών επιτροπών ηθικής, η οποία είναι συγκρίσιμη με τη βιοηθική αρχή της αυτονομίας. Ωστόσο, στην ελληνική έννομη τάξη η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής δεν είναι εξοπλισμένη με καθιερωμένη ανεξαρτησία αλλά αποτελεί παράδειγμα της κατηγορίας των «οιονεί ανεξάρτητων διοικητικών αρχών». Κατά σιωπηρή συνθήκη του πολιτεύματος, με αυτές τείνουν να μοιάζουν οι μη συνταγματικά κατοχυρωμένες «ανεξάρτητες διοικητικές αρχές», στο μέτρο τουλάχιστον που προβλέπεται η συγκρότησή τους να προσδιορίζεται από κυβερνητικά όργανα. Αυτή υπήρξε αρχικά η περίπτωση της επιτροπής ηθικής «Εθνική Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενη Αναπαραγωγής», πριν μεταπέσει στην κατηγορία των «οιονεί ανεξάρτητων διοικητικών αρχών».

Λέξεις - κλειδιά

Ανεξάρτητες διοικητικές αρχές, Εθνική Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής, επιτροπές ηθικής, Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, οιονεί ανεξάρτητες διοικητικές αρχές, παγκόσμια βιοηθική

Εισαγωγή

Έχει περάσει περίπου μισός αιώνας από την ορολογική γέννηση του αγγλικού όρου «bioethics». Η βιοηθική καθιερώθηκε, ειδώθηκε ως ασφαλιστική δικλείδα απέναντι στην ιλιγγιώδη τεχνο-επιστημονική πρόοδο αλλά και ως τόπος συνάντησης και συμφιλίωσης επιστημονικής προόδου και αξιών¹. Έχει προχωρήσει τόσο που έχει εισαχθεί ο όρος «παγκόσμια βιοηθική» (global bioethics), γύρω από την οποία έχει αναπτυχθεί ένας γόνιμος επιστημονικός διάλογος.

¹ Μ. Δραγώνα - Μονάχου, *Ηθική και βιοηθική*, Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 2002, Τεύχος 8-9.

Η παρούσα μελέτη προσεγγίζει την παγκόσμια βιοηθική γενικά ενώ στη συνέχεια επικεντρώνεται στο παραπλήσιο ζήτημα του θεσμού των επιτροπών ηθικής. Έμφαση δίνεται σε μία επίκαιρη περίπτωση της ελληνικής πραγματικότητας, η οποία συνίσταται στην Εθνική Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής.

I. Η παγκόσμια ηθική και η αναγκαιότητα της παγκόσμιας βιοηθικής

Η καθολικότητα είναι εγγενής στη φιλοσοφία γενικά, σε όλους τους κλάδους της και ιδιαίτερα στην ηθική². Υποστηρίζεται η άποψη ότι οι ισχυρισμοί για την ύπαρξη μίας παγκόσμιας βιοηθικής είναι αρκετά ανέφικτοι δεδομένου ότι υπάρχει ένα παρελθόν δύομισι και πλέον χιλιάδων ετών ασυμφωνίας μεταξύ των φιλοσόφων³. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, η υποστήριξη της καθολικότητας της ηθικής και της γλώσσας της, ενάντια στον ηθικό σχετικισμό και σκεπτικισμό, στην «ηθική των καταστάσεων», στον κοινοτισμό και πρόσφατα στη μετα-νεωτερικότητα, είναι πολύ παλαιά⁴.

Αν το έτος - ορόσημο για την εποχή της τρέχουσας περιόδου της ευρωπαϊκής ενοποίησης, όπως σηματοδοτήθηκε με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, και γενικότερα της παγκοσμιοποίησης είναι το 1992, η επόμενη χρονιά θεωρείται ως το σημείο από το οποίο αρχίζει μία διεθνής κινητικότητα για μία παγκόσμια ηθική. Τότε πραγματοποιήθηκαν τρεις εκδηλώσεις που εστίασαν το ενδιαφέρον τους στην ανάγκη αυτή και έσπειραν τα σπέρματα μίας κοινής ηθικής⁵: Πρόκειται για το «Παγκόσμιο Συνέδριο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα», του Ο.Η.Ε., που έγινε τον Ιούνιο στη Βιέννη, για τη «Βουλή των Θρησκειών» (Parliament of World Religions) τον Αύγουστο στο Σικάγο και για την Παπική Εγκύκλιο *Veritatis Splendor*, τον Οκτώβριο.

Πάντως, όσον αφορά το ειδικότερο ζήτημα της παγκόσμιας βιοηθικής, είναι ενδεικτικό του βαθμού δυσκολίας στην προσέγγισή του ότι δεν απαντά ένας ομόφωνος ορισμός. Κατά την επικρατούσα θεώρηση, ο όρος αυτός σημαίνει μία οικουμενική βιοηθική,

² Μ. Δραγώνα - Μονάχου, *Ηθική και θρησκεία για μια παγκόσμια πολυπολιτισμική κοινωνία: το αίτημα μιας κοινής ηθικής*, Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 1999, Τεύχος 2, σ. 147.

³ Ανώνυμος, *Βιοηθική: Σύγχρονα προβλήματα και μέθοδοι απάντησης*, Πεμπτουσία, 20 Ιανουαρίου 2014, <file:///C:/Users/User/Documents/SYNENTEYΞHBIOHΘIKHΣ.pdf>. Πρόκειται για συνέντευξη της Cornelia Delkeskar-Hayes προς την Πεμπτουσία (μετάφραση: Φιλοθέη).

⁴ Μ. Δραγώνα - Μονάχου, *Ηθική και θρησκεία για μια παγκόσμια πολυπολιτισμική κοινωνία: το αίτημα μιας κοινής ηθικής*, Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 1999, Τεύχος 2, σ. 147.

⁵ Μ. Δραγώνα - Μονάχου, *Ηθική και θρησκεία για μια παγκόσμια πολυπολιτισμική κοινωνία: το αίτημα μιας κοινής ηθικής*, Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 1999, Τεύχος 2, σ. 148.

που ακολουθεί κοινές ηθικές αρχές και αξίες, με σκοπό την από κοινού ηθική αξιολόγηση των βιοηθικών ζητημάτων και ακολούθως και την πολιτική διευθέτηση των τρόπων εφαρμογής τους.

Η περαιτέρω διαμόρφωση και κυρίως η εφαρμογή της παγκόσμιας βιοηθικής εκτιμάται ότι είναι αναγκαίες για διάφορους λόγους. Ένας από αυτούς τους λόγους είναι ότι οι προβληματισμοί για τα βιοηθικά ζητήματα έχουν κατ' αρχάς οικουμενικό (όχι στενά τοπικό ή περιφερειακό) χαρακτήρα και οι επιπτώσεις τους αφορούν την ανθρωπότητα ολόκληρη και όχι ειδικά μία κοινότητα ανθρώπων. Το επιχείρημα αυτό γεινιάζει με την παραπλήσια έννοια της δημόσιας υγείας, η οποία στη γενικότερη εκδοχή της σημαίνει την υγεία ολόκληρου του πληθυσμού, στο κατά περίπτωση γεωγραφικό επίπεδο αναφοράς.

Εξάλλου, η ύπαρξη μίας παγκόσμιας βιοηθικής απαιτείται από τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας και αγοράς, αφού θέματα όπως μεταξύ άλλων οι κλινικές δοκιμές πολυεθνικών φαρμακευτικών εταιρειών σε αναπτυσσόμενες χώρες δεν αντιμετωπίζονται εύκολα σε τοπικό επίπεδο. Επισημαίνεται ότι ήδη πριν να επικρατήσει το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, ο τομέας της υγείας συνέβαλε σημαντικά στο οικονομικό γίνεσθαι και στη διαμόρφωση νέων διοικητικών τάσεων. Λόγου χάρη, κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα οι υπηρεσίες υγείας σε παγκόσμια κλίμακα υπήρξαν συχνά στην εμπροσθοφυλακή εξέλιξεων, στο πλαίσιο της Δημόσιας Διοίκησης, από τη Διοίκηση Ολικής Ποιότητας (Δ.Ο.Π.) μέχρι την εισαγωγή συμβολαίων και εσωτερικών αγορών στις δημόσιες υπηρεσίες⁶. Η τελευταία περίπτωση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αντικατάστασης των διοικητικών διαδικασιών με μηχανισμούς της αγοράς, δηλαδή με βάση το μοντέλο της οικονομίας της αγοράς⁷. Πράγματι, στο πλαίσιο των προσπαθειών μεταρρύθμισης της Διοίκησης οι οποίες διέπονται από την ιδέα της αγοράς ως βασική ιδέα, χρησιμοποιούνται κουπόνια για τη συμμετοχή σε διάφορα δημόσια προγράμματα και δημιουργούνται εσωτερικές αγορές στο χώρο της υγείας⁸. Το μοντέλο της «Νέας Δημόσιας Διοίκησης» ή της «Επανάδρυσης του Κράτους» βρήκε μεταξύ άλλων χωρών εφαρμογή στη Νέα

⁶ S. Osborne, *Editorial. Lessons from the health sector for public management*, Public Management Review, Volume 4, Number 1 March 2002, p. 1.

⁷ Α. Μανιάτης, *Δίκαιο Μονάδων Υγείας και Πρόνοιας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή 2009, σσ. 65-66.

⁸ A. Ball & B. Guy Peters, *Σύγχρονη πολιτική και διακυβέρνηση. Εισαγωγή στην Πολιτική επιστήμη*, Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 2001, σ. 328.

Ζηλανδία στα μέσα της δεκαετίας του 1980 και περιλάμβανε μεταξύ άλλων τη διαχείριση του τομέα της δημόσιας υγείας και την αναμόρφωση της κοινωνικής πρόνοιας και την απορρύθμιση της εργασίας ενώ στη Μεγάλη Βρετανία στην ίδια δεκαετία εισήχθη ο θεσμός των «οιονεί αγορών» στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγειονομικής περίθαλψης⁹.

Είναι ενδεικτικό της κοινωνικής και πολιτικής βαρύτητας του εν πολλοίς ευαίσθητου τομέα της υγείας ότι αυτός έχει αποτελέσει αντικείμενο σημαντικών μεταρρυθμίσεων από τις κυβερνήσεις, τις τελευταίες δεκαετίες. Πρόκειται για τεχνικές οι οποίες αποτελούν τυπικό παράδειγμα φιλελεύθερης οικονομίας, στο πλαίσιο της οποίας υπάρχει η προσέγγιση των ασθενών ως «πελατών», πλην όμως το ζητούμενο είναι η προληπτική προσέγγιση και η θεραπεία των ασθενών¹⁰.

Παρόμοιες παρατηρήσεις αρμόζουν για τη νέα τάση της «τεκμηριωμένης ιατρικής» (evidence-based medicine), η πρακτική της οποίας συνεπάγεται την ολοκλήρωση της ατομικής κλινικής ειδίκευσης με την καλύτερη διαθέσιμη εξωτερική απόδειξη η οποία προέρχεται από συστηματική έρευνα¹¹. Μολονότι η τεκμηριωμένη ιατρική αρχικά εστίαζε στην ατομική συμπεριφορά των ιατρών ως προς τη λήψη αποφάσεων, έχει πιο πρόσφατα αναδείξει την τεκμηριωμένη φροντίδα υγείας γενικά, εμπλέκοντας και την αποστολή διοικητών και διαμορφωτών πολιτικής¹². Οι ευρείες κοινωνικές και οικονομικές πιέσεις τις οποίες υφίστανται τα περισσότερα σύγχρονα υγειονομικά συστήματα, μεταξύ των οποίων η αύξουσα ζήτηση, η επιτάχυνση των νέων τεχνολογιών και φαρμάκων και μία αυξανόμενη δημόσια εγρήγορση και κριτική πρόκληση προς την υπηρεσία, αποτελεί έναν από τους λόγους του ενδιαφέροντος για αυτή τη μοντέρνα προσέγγιση της ιατρικής.

Τέλος, η παγκόσμια βιοηθική μπορεί να ιδωθεί και ως εγχείρημα απάντησης σε μείζονα προβλήματα τα οποία καλούνται να αντιμετωπίσουν, σε τυπικό επίπεδο αρμοδιότητας, οι κυβερνήσεις και σε ουσιαστικό επίπεδο ο άνθρωπος, ως άτομο και ως μέλος του

⁹ Σ. Λαδή, Β. Νταλάκου, *Ανάλυση δημόσιας πολιτικής*, Δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 2016, σσ. 219-220.

¹⁰ Α. Μανιάτης, *Δίκαιο Μονάδων Υγείας και Πρόνοιας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή 2009, σ. 66.

¹¹ R. Surrender, L. Locock, D. Chambers, S. Dopson and J. Gabbay, *Closing the gap between research and practice in health. Lessons from a clinical effectiveness initiative*, Public Management Review, Volume 4 Number 1 March 2002, p. 46.

¹² Α. Μανιάτης, *Δίκαιο Μονάδων Υγείας και Πρόνοιας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή 2009, σ. 67.

κοινωνικού συνόλου, όπως μεταξύ άλλων η κλιματική αλλαγή, θανατηφόρες ασθένειες και η τρέχουσα πανδημία του κορωνοϊού «Covid 19».

II. Η Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Είναι αξιοσημείωτο ότι οι αμφισβητίες της ύπαρξης μίας παγκόσμιας βιοηθικής έχουν την τάση να αποφεύγουν κάθε αναφορά στην Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Πρόκειται για ένα μη νομικά δεσμευτικό κείμενο που υιοθετήθηκε παμψηφεί από 191 χώρες, στο πλαίσιο της Γενικής Διάσκεψης της ΟΥΝΕΣΚΟ, στην τριακοστή τρίτη συνεδρίαση αυτού του οργάνου, στις 19 Οκτωβρίου 2005.

Στο τμήμα II, το οποίο επιγράφεται «Αρχές», παρατίθεται ένας λεπτομερής κατάλογος των ηθικών αρχών, στις οποίες όσον αφορά τη βιοηθική κεντρική θέση έχει το παραδοσιακό τετράπτυχο που έχει ήδη από το 1979 αναδειχθεί από τη θεωρία. Πρόκειται για την αυτονομία (και την ατομική ευθύνη) του ενδιαφερόμενου προσώπου, τις συμπληρωματικές αρχές της αγαθοεργίας και της αποτροπής πρόκλησης βλάβης, και τη δικαιοσύνη (όσον αφορά την πρόσβαση στις διάφορες υγειονομικές υπηρεσίες, σε περίπτωση συρροής ασθενών). Με τη μείζονος σπουδαιότητας αρχή της αυτονομίας, η οποία έχει την έννοια της προσωπικής ελευθερίας κάθε ατόμου κατά βάση στην επιλογή αν και πώς θα τύχει αντικείμενο ιατρικών πράξεων, συνδέεται στενά και μία άλλη αρχή, αυτοτελώς αναγνωρισμένη στη Διακήρυξη. Αυτή είναι η συναίνεση κατόπιν ενημέρωσης, η οποία συνίσταται στην απαίτηση για προηγούμενη, ελεύθερη συναίνεση του ενδιαφερομένου, βασισμένη σε επαρκή ενημέρωση, προκειμένου να διεξαχθεί οποιαδήποτε προληπτική, διαγνωστική και θεραπευτική ιατρική παρέμβαση σε αυτόν.

Το τμήμα III, το οποίο τιτλοφορείται «Εφαρμογή των αρχών», περιλαμβάνει περαιτέρω προδιαγραφές, με περισσότερο διαδικαστικό χαρακτήρα, όπως η αξιολόγηση και η διαχείριση των σχετικών με την ιατρική, τις επιστήμες της ζωής και τις συναφείς τεχνολογίες κινδύνων. Ωστόσο, όπως μπορεί να συμβεί σε κάθε νομικό εργαλείο αυτού του είδους, η Διακήρυξη δεν είναι άμοιρη ελλείψεων, όπως αυτή που προέκυψε από

την αφαίρεση, στο τελικό κείμενο, της αναγνώρισης της αρχής της προφύλαξης ως ενός εργαλείου διαχείρισης κινδύνων για σκοπούς δημόσιας υγείας¹³.

Μία άλλη από τις προδιαγραφές για την εφαρμογή των αρχών του τμήματος II είναι εκείνη που διακηρύσσεται στο άρθρο 19. Όπως αποσαφηνίζεται στο σχετικό τίτλο, δεν πρόκειται για διατάξεις στενά αφιερωμένες στις επιτροπές βιοηθικής αλλά ευρύτερα στις «Επιτροπές ηθικής» (Ethics committees).

Ειδικότερα, σύμφωνα με το επεξηγηματικό υπόμνημα για το προκαταρκτικό σχέδιο της Διακήρυξης (το οποίο περιλάμβανε την προαναφερθείσα αρχή της προφύλαξης), το εξεταζόμενο άρθρο διαλαμβάνει και για τις δύο κατηγορίες οργάνων, δηλαδή των αρμόδιων για την ηθική και εκείνων για τη βιοηθική, σε διάφορα επίπεδα και σε διάφορα πεδία σχετικά με την ηθική της έρευνας, τη διαμόρφωση πολιτικής, τη διασφάλιση ποιότητας, τις επιτροπές αξιολόγησης από ομότιμους (peer-review committees), τις επιτροπές αξιολόγησης της χρήσης και διαχείρισης κινδύνων και τις επιτροπές επιστημονικής κρίσης (scientific-review committees)¹⁴.

Στο κείμενο αυτό επισημαίνεται ότι σε αυτήν την επιλογή αντανακλά μία σύγχρονη τάση, κατά την οποία οι επιτροπές βιοηθικής, όπως και αν αυτές ονομάζονται επίσημα, βρίσκονται στο στάδιο να αρχίζουν να αποδέχονται μία ευρύτερη εντολή. Η εντολή καλύπτει όχι απλώς τα ηθικά ζητήματα που συνδέονται με την ιατρική και τις επιστήμες της ζωής αλλά και εκείνα που προκαλούνται από τις προόδους της επιστήμης και της τεχνολογίας γενικά. Επιπλέον, διευκρινίζεται ότι η Διακήρυξη επιδιώκει να ενισχύσει το ρόλο αυτών των επιτροπών ηθικής στα πεδία που εμπίπτουν στο αντικείμενό της, συμπεριλαμβανομένου του τομέα της ηθικής της έρευνας, και όσον αφορά το έργο τους το οποίο συνίσταται στην ερμηνεία των αρχών της βιοηθικής. Με βάση αυτά, τα όργανα αυτά έχουν να διαδραματίσουν έναν ουσιώδη ρόλο στην υλοποίηση της Διακήρυξης.

Το άρθρο 19 του τελικού κειμένου ορίζει ότι πρέπει να ιδρυθούν, να προωθηθούν και να υποστηριχθούν στο κατάλληλο επίπεδο επιτροπές ηθικής, οι οποίες απαιτείται να είναι ανεξάρτητες (independent), πολυεπιστημονικές (multidisciplinary) και

¹³R. Andorno, *Global bioethics at UNESCO: in defence of the Universal Declaration on Bioethics and Human Rights*, *Journal of Medical Ethics*, 2007 Mar; 33(3), pp. 150-154.

¹⁴ UNESCO, *Explanatory memorandum on the elaboration of the Preliminary Draft Declaration on Universal Norms on Bioethics*, (SHS/EST/05//CONF.203/4, Paris, 21 February 2005, p. 13.

πολυφωνικές («pluralist»). Το κείμενο δεν δίνει ορισμό για αυτήν την τριάδα προδιαγραφών, πράγμα κατ' αρχάς αρκετά σύνηθες. Ειδικότερα, παρατηρείται ότι αυτό διαθέτει αρχές διατυπωμένες με πολύ γενικούς όρους, αποφεύγοντας την παράθεση ορισμών της ακριβούς τους σημασίας, η οποία σε κάποια έκταση ενυπάρχει στο προαναφερθέν επεξηγηματικό υπόμνημα. Ακολουθείται δηλαδή η συνήθης νομική πρακτική να μην ορίζονται με ακρίβεια οι λέξεις που χρησιμοποιούνται στα νομοθετικά κείμενα, με βάση το παλαιό γνωμικό «*Omnis definitio in jure periculosa est*»¹⁵.

Σύμφωνα με το υπόμνημα, η ανάγκη για ανεξάρτητες, πολυεπιστημονικές και πολυφωνικές επιτροπές έχει ήδη διατυπωθεί σε πολλά κείμενα¹⁶. Επισημαίνεται ότι η Διακήρυξη δίνει έμφαση στη σπουδαιότητα αυτών των κριτηρίων για την αξιολόγηση των ηθικών, νομικών και κοινωνικών θεμάτων που συνδέονται με τα προγράμματα επιστημονικής έρευνας και με την τεχνολογική ανάπτυξη, όπως και για την ανάπτυξη οδηγιών και συστάσεων σε συμφωνία με τις διακηρυσσόμενες αρχές.

Προβλέπονται τέσσερις εκφάνσεις του σκοπού αυτών των επιτροπών. Πρώτον, αυτά τα όργανα αξιολογούν τα σχετικά ηθικά, νομικά, επιστημονικά και κοινωνικά προβλήματα τα οποία συνδέονται με ερευνητικά προγράμματα που εμπλέκουν ανθρώπινα όντα. Δεύτερον, παρέχουν συμβουλές σχετικά με τα ηθικά προβλήματα σε κλινικά πλαίσια. Τρίτον, αξιολογούν επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις, διατυπώνουν συστάσεις και συμβάλλουν στην προετοιμασία οδηγιών σε θέματα που εμπίπτουν στο αντικείμενο της Διακήρυξης. Τέταρτον, ενθαρρύνουν τη συζήτηση, την εκπαίδευση και τη δημόσια ευαισθητοποίηση όπως και την εμπλοκή (engagement) στη βιοηθική.

Είναι αξιοσημείωτο ότι οι δημόσιες επιτροπές οι σχετικές με την ηθική όχι απλώς αποτελούσαν μία πραγματικότητα σε πολλές χώρες κατά την υιοθέτηση της διακήρυξης αλλά πολλαπλασιάζονται. Πρόκειται για μία νέα μόδα στο ζήτημα της ηθικής γενικά, όχι αποκλειστικά στο πεδίο της βιοηθικής. Για παράδειγμα, στην ελληνική έννομη τάξη έχει εισέλθει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα καθώς και στα ερευνητικά και τεχνολογικά ερευνητικά κέντρα έχει εισαχθεί μέσω διατάξεων του Ν. 4521/2018 η υποχρεωτική ίδρυση και λειτουργία

¹⁵ R. Andorno, *Global bioethics at UNESCO: in defence of the Universal Declaration on Bioethics and Human Rights*, *Journal of Medical Ethics*, 2007 Mar; 33(3), pp. 150-154.

¹⁶ UNESCO, *Explanatory memorandum on the elaboration of the Preliminary Draft Declaration on Universal Norms on Bioethics*, (SHS/EST/05//CONF.203/4, Paris, 21 February 2005, p. 13.

Επιτροπών Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας (Ε.Η.Δ.Ε.) που εγγυώνται την ηθική και δεοντολογική ακεραιότητα των ερευνητικών προγραμμάτων. Στην πράξη, ο θεσμός αυτός εφαρμόστηκε αλλά με ποικίλα αποτελέσματα. Υπάρχουν εκπαιδευτικοί φορείς που έχουν αξιοποιήσει αυτό το νέο θεσμικό πλαίσιο, λόγω χάρη δημιουργώντας και σχετική ιστοσελίδα με χρηστικές πληροφορίες, και άλλοι που δεν έχουν προβεί παρά σε μία τυπική ανταπόκριση στην υποχρέωσή τους να συστήσουν το προβλεπόμενο όργανο. Πέραν τούτου, εκτιμάται ότι σημαντικός παράγοντας για την έλλειψη μίας ιδιαίτερης κινητοποίησης είναι μεταξύ άλλων η έλλειψη χρηματικού κινήτρου καθώς το αξίωμα του συμμετέχοντος στην επιτροπή είναι άμισθο.

Εξάλλου, στις κοινωνίες στις οποίες η πλειονότητα του πληθυσμού ασπάζεται την ίδια θρησκεία, έχουν συσταθεί θρησκευτικές επιτροπές βιοηθικής, οι οποίες έχουν θεσπίσει βασικές αρχές, σύμφωνα με την πίστη τους, και προσπαθούν να λύσουν ανακύπτοντα προβλήματα παράλληλα ή σε συνεργασία με τις επιτροπές του κράτους¹⁷. Τέτοια είναι η περίπτωση της ελληνικής κοινωνίας, στην οποία μάλιστα η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού αποτελεί σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 του Συντάγματος την «επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα». Με βάση τον κανονισμό υπ' αριθμ. 101/1998 «Περί συστάσεως, οργανώσεως και λειτουργίας της Επιτροπής Βιοηθικής της Εκκλησίας της Ελλάδος» υπάρχει η Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής, στο πλαίσιο της Εκκλησίας της Ελλάδος, με πολυσυλλεκτική σύνθεση.

Η δημιουργία ενός οργάνου αυτής της μορφής άτυπα οδηγεί σε μία δυαρχία, αν ληφθεί υπόψη ότι παράλληλα δημιουργήθηκε και λειτουργεί και κοσμικό συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας σε θέματα βιοηθικής. Αυτή η δυαρχία δεν είναι απλώς παρεπόμενη του γενικού θεσμικού μοντέλου που υπάρχει στην Ελλάδα, όπου δεν υπάρχει χωρισμός Πολιτείας και Εκκλησίας, αλλά και συγκρίσιμη με το νομικό καθεστώς του τύπου της σύμβασης του γάμου. Κατόπιν συμβιβασμού μεταξύ της Πολιτείας και της Εκκλησίας, ο πολιτικός τύπος γάμου δεν εισήχθη τελικά ως υποχρεωτικός αλλά ως ισοδύναμος και ισόκυρος με το θρησκευτικό, πράγμα που ισχύει μέχρι σήμερα.

Η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής εισήχθη με το Ν. 2667/1998, αποτελώντας «αδελφή» της παραπλήσιας Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Είναι σαφές

¹⁷ Ε. Βαγδατή-Τσκοπούλου, *Βιοηθική*, Β' έκδοση, Εκδόσεις Αθανασίου Αλτιντζή, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 23.

με βάση αυτό το νόμο ότι είναι ένα από τα πολλά συμβουλευτικά όργανα της Πολιτείας¹⁸. Αυτό που δεν φαίνεται *prima facie* απόλυτα σαφές είναι η επακριβής νομική της φύση. Πρόκειται για μία υπηρεσία που υπάγεται στον πρωθυπουργό, ο οποίος επιλέγει την πολυσυλλεκτική της σύνθεση και θεσπίζει τον κανονισμό της. Μολονότι αυτό το όργανο, το οποίο στερείται αποφασιστικών αρμοδιοτήτων, δεν έχει καθιερωμένη, τουλάχιστον ρητά και σαφώς, κάποια μορφή ανεξαρτησίας, εκτιμάται ότι ανήκει στη χορεία των οργάνων εντός του νομικού προσώπου του Δημοσίου τα οποία έχουν ένα ιδιόρρυθμο προφίλ, αποτελώντας οιονεί ανεξάρτητες διοικητικές αρχές. Αυτό το συμπέρασμα συνάγεται από λίγα αλλά σημαντικά θεσμικά στοιχεία αυτής της επιτροπής, όπως η υψηλού επιπέδου τεχνοκρατική της συγκρότηση και η σχετικά μεγάλη θητεία των μελών, αρκετά μεγαλύτερη από το συνταγματικό βίο της κυβέρνησης, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι το χρονικό σημείο έναρξης των δύο συγκρινόμενων θητειών δεν συμπίπτει. Η πρακτική της σύστασης οιονεί ανεξάρτητων διοικητικών αρχών αποτελεί μία μοντέρνα τάση στο πολίτευμα, η οποία κατά κάποιον τρόπο οδηγεί σε συγκρίσεις με το βασικό σημείο αναφοράς, το οποίο συνίσταται στο διοικητικό μόρφωμα των καιρών, τις ανεξάρτητες αρχές.

Η πολιτική εξουσία ασκεί την ευρεία διαδικαστική διακριτική της ευχέρεια, για τη ρύθμιση, την εποπτεία και τον έλεγχο ενός θεσμού ή ενός τομέα, δημιουργώντας μία ανεξάρτητη διοικητική αρχή ή αλλιώς μία οιονεί ανεξάρτητη διοικητική αρχή σαν υποκατάστατο αυτής, η οποία είναι εξοπλισμένη με μία επίφαση ποιότητας και αμεροληψίας, σε στενή σχέση με την κατά το άρθρο 25 παρ. 1α του Συντάγματος αρχή του κράτους δικαίου. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις δεν υφίσταται διακριτική ευχέρεια αλλά δεσμία αρμοδιότητα για την υιοθέτηση του αυθεντικού μοντέλου, όπως όταν αυτό επιβάλλεται από τις ίδιες τις διατάξεις του Συντάγματος ή από το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπάρχουν όμως πολλές περιπτώσεις οργάνων, για τα οποία η νομική τους φύση, αν όχι και η ίδια τους η ύπαρξη, δεν επιβάλλεται κατά ένα μονοσήμαντο τρόπο από υπερκείμενη πηγή του δικαίου σαν και τις προαναφερθείσες.

III. Η Εθνική Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής (Αρχή Ι.Υ.Α.)

Μία από τις πολλές περιπτώσεις οργάνων που γεννήθηκαν στη γκρίζα ζώνη της (δυσνητικής) θέσπισης είτε αυθεντικής είτε οιονεί ανεξάρτητης αρχής αποτελεί η Εθνική

¹⁸ Ε. Βαγδατλή-Τσικοπούλου, *Βιοηθική*, Β' έκδοση, Εκδόσεις Αθανασίου Αλτιντζή, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 24.

Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής (Αρχή Ι.Υ.Α.). Η σύστασή της προβλέφθηκε για πρώτη φορά στο Ν. 3305/2005 «Εφαρμογή της Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής». Το σχετικό άρθρο είναι ταυτάριθμο με εκείνο για τις επιτροπές ηθικής, της Οικουμενικής Διακήρυξης για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η οποία άλλωστε είναι συνομήλικη με αυτό το νομοθέτημα.

Ειδικότερα, στην παρ. 1 του άρθρου 19 ορίζεται ότι συνιστάται αυτό το όργανο, με αποστολή την εποπτεία της εφαρμογής του Ν. 3089/2002 «Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή» και του παρόντος νόμου, καθώς και την ενάσκηση των αρμοδιοτήτων που του ανατίθενται κάθε φορά. Στην παρ. 2 αποσαφηνιζόταν ότι αυτό αποτελεί ανεξάρτητη διοικητική αρχή, με δικό του προϋπολογισμό και δική του γραμματεία. Η ανεξαρτησία του *prima facie* προβλεπόταν πλήρης καθώς αυτό δεν υπέκειτο σε οποιονδήποτε διοικητικό έλεγχο, ούτε από τον υπουργό υγείας και κοινωνικής αλληλεγγύης στον οποίο «υπάγεται», κατά την επιλεγείσα διατύπωση αντί να χρησιμοποιηθεί ο όρος «εποπτεύεται», κατά τα ειωθότα σε νόμους που προβλέπουν ανεξάρτητες αρχές. Η αποφυγή της χρήσης αυτού του όρου δεν ήταν απλώς σύμφωνη με τη νομική φύση ενός οργάνου με ανεξαρτησία αλλά συνέβαλε στην αποτροπή συγχύσεων ή συνειρμών με τον παράδοξο όρο «εποπτεία» της σχετικής νομοθεσίας, την οποία έχει ως αποστολή η Αρχή.

Ωστόσο, η ανεξαρτησία, μολονότι ρητά καθιερωμένη σε προσωπικούς και λειτουργικούς όρους για τα μέλη, απέβαινε αμφιλεγόμενη, στο μέτρο που αυτά επιλέγονταν από κυβερνητικά όργανα, όπως το υπουργικό συμβούλιο κατόπιν εισηγήσεως του αρμόδιου υπουργού (και γνώμη της κοινοβουλευτικής επιτροπής θεσμών και διαφάνειας) και κυρίως ο ίδιος ο υπουργός, ως προς τον πρόεδρο και τα μέλη κατά περίπτωση. Εφόσον κάποιος «διορίζεται», με την έννοια ότι επιλέγεται κατά το μάλλον ή ήττον ελεύθερα, από ένα πολιτικό όργανο, για να στελεχώσει έναν ανεξάρτητο θεσμό της Πολιτείας (δικαστική αρχή, εισαγγελική αρχή, ανεξάρτητη διοικητική αρχή...), κατά τεκμήριο θα αισθάνεται ηθικά υπόχρεος και είναι πιθανό να θέλει τεχνηέντως να ανταποδώσει την τιμή που του έγινε.

Αυτή η νομοθετική διαμόρφωση του καθεστώτος μίας ανεξάρτητης αρχής αποτελεί ένα φαινόμενο υβριδικό και προβληματικό, και μάλιστα συμμετρικό προς εκείνο των οιονεί ανεξάρτητων διοικητικών αρχών, οι οποίες και αυτές ελέγχονται κυριαρχικά, τουλάχιστον ως προς τη σύνθεσή τους, από κυβερνητικό όργανο και επομένως δεν

έχουν ανεξαρτησία ως προς την ανάδειξη αλλά ενδέχεται de facto να επιδεικνύουν κάποια, έστω και περιορισμένη, ανεξαρτησία στην άσκηση των καθηκόντων τους, ιδίως στην περίπτωση κατά την οποία τα επί θητεία μέλη εξακολουθούν να υπηρετούν ενώ η πολιτική παράταξη που τα ανέδειξε έχει χάσει την εξουσία. Συνεπώς, παρατηρείται κατά σιωπηρή συνθήκη του πολιτεύματος μία σε κάποιο βαθμό εξομοίωση των μη συνταγματικά κατοχυρωμένων ανεξάρτητων αρχών, με κυβερνητική ανάδειξη, με τις οιονεί ανεξάρτητες αρχές, οι οποίες έχουν κατά βάση όμοια ανάδειξη.

Το 2014 ήταν μία σημαντική χρονιά για την Αρχή Ι.Υ.Α. δεδομένου ότι τον Ιούλιο δημοσιεύθηκε ο Ν. 4272 που περιλάμβανε διάφορες ρυθμίσεις για την Ιατρικώς Υποβοηθούμενη Αναπαραγωγή. Μεταξύ αυτών των διατάξεων ξεχωρίζει το γεγονός ότι αναβαθμίστηκε η Αρχή ποικιλοτρόπως, λόγω χάρη με την αρμοδιότητά της να δίνει και να ανακαλεί την άδεια τόσο των Μονάδων Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής όσο και των τραπεζών κρυσυντήρησης ενώ στην αρχική μορφή του Ν. 3305/2005 γινόταν μία αόριστη αναφορά σε «αρμόδιο φορέα» διάφορο της Αρχής, η οποία είχε πάντως ένα ρόλο, υπό τύπον σύμφωνης γνώμης και εισήγησης αντίστοιχα. Τον Οκτώβριο της ίδιας χρονιάς ο πρόεδρος της Αρχής ανακοίνωσε την επανεκκίνηση της λειτουργίας της ενώ επισημάνθηκαν η ανυπαρξία νομοθετικού πλαισίου και η απραξία της τα τελευταία χρόνια, με αποτέλεσμα να αφεθεί ανεξέλεγκτο το πεδίο της αρμοδιότητάς της, με τις 67 οικείες Μονάδες που λειτουργούσαν τότε στην Ελλάδα¹⁹. Ετοιμάστηκε και θεσπίστηκε με μεγάλη καθυστέρηση το σχετικό προεδρικό διάταγμα 10/2016 ενώ είχαν ήδη εκδοθεί δύο κανονιστικές αποφάσεις, το περιεχόμενο των οποίων σχετίζεται με το μέγιστο αριθμό μεταφερόμενων γονιμοποιημένων ωαρίων, για να περιοριστεί το επικίνδυνο για τα νεογνά και τις μητέρες φαινόμενο των πολύδυμων κυήσεων²⁰.

Ειδικότερα, ο Ν. 3305/2005 προέβλεπε την έκδοση του προαναφερθέντος διατάγματος, με πρόταση του αρμόδιου υπουργού ύστερα από εισήγηση της Αρχής, σχετικά με τους όρους και τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας Μονάδας

¹⁹ Β. Αγγουρίδη, «Αναστήθηκε» η Εθνική Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής, virus.com.gr, 16/10/2014, <https://virus.com.gr/anastithike-i-ethniki-arxi-iatrikos-ypovoithoymenis-anaparagogis/>.

²⁰ Β. Αγγουρίδη, «Αναστήθηκε» η Εθνική Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής, virus.com.gr, 16/10/2014, <https://virus.com.gr/anastithike-i-ethniki-arxi-iatrikos-ypovoithoymenis-anaparagogis/>.

Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής και για τη διαδικασία χορήγησης και ανάκλησης άδειας καθώς και με κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια²¹.

Κατά παρόμοιο τρόπο, προβλεπόταν και η έκδοση ενός άλλου προεδρικού διατάγματος, με τα ίδια εμπλεκόμενα όργανα στους ίδιους ρόλους, αναφορικά με το νομικό καθεστώς των τραπεζών κρυσυντήρησης²². Τελικά, με τη νομοθετική μεταρρύθμιση του 2014 αντικαταστάθηκε η απαίτηση για διάταγμα με εκείνη για υπουργική απόφαση ενώ διατηρήθηκε η σχετική εισηγητική αρμοδιότητα της Αρχής, η οποία την άσκησε στις 28 Μαΐου 2015 με αποτέλεσμα να εκδοθεί για πρώτη φορά η απαιτούμενη κανονιστική διοικητική πράξη στις 8 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους²³.

Οι τίτλοι τέλους για την ανεξαρτησία της Αρχής έπεσαν με το Ν. 4558/2018, δυνάμει του οποίου μετατράπηκε σε «αυτοτελή διοικητική υπηρεσία», που υπάγεται «απευθείας» στον υπουργό υγείας. Η λέξη «εποπτεία» όχι απλώς εισήχθη πλέον στις σχέσεις μεταξύ των δύο οργάνων αλλά επικυρώθηκε με την εντονότερη περίπτωση του ελέγχου, από τον υπουργό και – πράγμα που παραλείφθηκε στο μετέπειτα Ν. 4737/2020 – από κάθε άλλη καθ' ύλην αρμόδια ελεγκτική αρχή. Σαν να μην έφθανε αυτή η εμφατική, αν όχι πληθωρική, αναφορά στον ελέγξιμο χαρακτήρα αυτού του οργάνου, προστέθηκε με το Ν. 4600/2019 ότι η αληθής έννοια του προβλεπόμενου διοικητικού ελέγχου είναι ότι μπορεί να αφορά ολόκληρο το διάστημα λειτουργίας της Αρχής με έναρξη τη σύστασή της, πράγμα που αποτελεί αναδρομική προσβολή της ανεξαρτησίας της.

Με το Ν. 4558/2018 η εννεαμελής συγκρότηση ελαττώθηκε σε επταμελή και γενικεύθηκε το προνόμιο του υπουργού να επιλέγει τους συμμετέχοντες, με τη μόνη διαφορά ότι ειδικά για τον πρόεδρο και τον αναπληρωτή του απαιτείται και προηγούμενη γνώμη της κοινοβουλευτικής επιτροπής θεσμών και διαφάνειας. Εισήχθησαν διάφορες μεταβολές στη συγκρότηση, όπως στοιχεία «επικυριαρχίας» της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής καθώς αυτή απέκτησε την αρμοδιότητα να υποδεικνύει ένα μέλος δίκην άτυπου τοποτηρητή. Ως μάλλον αρνητική εξέλιξη θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και η κατάργηση της πρόβλεψης για συμμετοχή ενός προσώπου υποβληθέντος σε μεθόδους Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής.

²¹ Άρθρο 16 παρ. 4 in fine.

²² Άρθρο 17 παρ. 5 in fine.

²³ Αριθ. Οικ 6901 (ΦΕΚ Β 2639 8.12.2015).

Με το Ν. 4737/2020²⁴, η Αρχή διασπάστηκε κατά πρωτοφανή τρόπο σε δύο νέα όργανα, το Εποπτικό Συμβούλιο και την Εκτελεστική Επιτροπή. Το αποτέλεσμα ήταν, πέραν των άλλων, να παραβιαστεί η αρχή της συνέχειας στη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών δεδομένου ότι έχει διαρρεύσει ένα χρονικό διάστημα μηνών χωρίς να λειτουργεί η Αρχή²⁵. Αυτός ο ιδίομορφος και μη επιβαλλόμενος από τη φύση του πράγματος αναδιπλασιασμός των οργάνων μπορεί να παραλληλιστεί, τηρουμένων των αναλογιών, με μία παλαιά θεσμική εξέλιξη. Ειδικότερα, με το Ν. 3691/2008 καταργήθηκε η ανεξάρτητη αρχή «Εθνική Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες», γεγονός που θεωρήθηκε ότι αποτελεί μία εμμέσως πλην σαφώς θεσμική εκτροπή εφόσον η εκτελεστική εξουσία δεν επιδεικνύει το δέοντα σεβασμό σε όργανα τα οποία λειτουργούν επίσημα ως αμερόληπτοι ελεγκτές παράνομων δραστηριοτήτων από οπουδήποτε και αν αυτές προέρχονται²⁶. Η Αρχή αντικαταστάθηκε από την Επιτροπή καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, η σύνθεση της οποίας είναι κατά πλειοψηφία προσκείμενη στην κυβέρνηση, πράγμα που στην ουσία αναιρεί τον ενδεχόμενο χαρακτήρα της Επιτροπής ως ανεξάρτητης αρχής, η οποία άλλωστε δεν κατοχυρώνεται ρητά ως ανεξάρτητη²⁷.

Ένας άλλος παραλληλισμός της εσωτερικής διάσπασης της Αρχής Ι.Υ.Α. είναι δυνατός, αναφορικά με την παρένθετη μητρότητα η οποία χαρακτηρίζεται από μία τάση διπλασιασμού προσώπων και ρόλων. Παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι εξ ορισμού υπάρχουν δύο μητρικοί πόλοι, της μητέρας ωαρίου και της μητέρας μήτρας, οι οποίοι και μοιράζονται τους σχετικούς όρους. Ωστόσο, αξίζει να επισημανθεί ότι στην πραγματικότητα υπάρχει τα τελευταία χρόνια και μία δεύτερη τάση, υποδιπλασιασμού διάφορων ήδη εν χρήσει δεδομένων ποσοτικού χαρακτήρα, η οποία είναι αντίρροπη της πρώτης χωρίς να την αναιρεί. Στο πλαίσιο αυτής της νέας δυναμικής, περίπτωση υποδιπλασιασμού προκύπτει με την καινοτομία του Κώδικα Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής, ο οποίος θεσπίστηκε από την Αρχή Ι.Υ.Α.²⁸, ως προς το δικαίωμα στον περιορισμό του ενδεχομένου πολύδυμης κησέως

²⁴ ΦΕΚ Α 204/22.10.2020.

²⁵ Βλ. την Ανακοίνωση της Εθνικής Αρχής Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής, της 11-11-2020.

²⁶ Α. Μανιάτης, *Εργασίες προστασίας μνημείων και καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2010, σ. 205.

²⁷ Α. Μανιάτης, *Εργασίες προστασίας μνημείων και καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2010, σ. 205.

²⁸ Με την απόφαση υπ' αριθμ. 73/24-1-2017 της Εθνικής Αρχής ΙΥΑ.

με τη μέθοδο παρένθετης μητρότητας. Η σχετική ρύθμιση είναι επιτυχής μεταξύ άλλων διότι διευκολύνει τη λειτουργία της φέρουσας μητέρας. Σε κάθε περίπτωση, επιδιώκεται να ελαττωθεί ο αριθμός των κυοφορουμένων (από τουλάχιστον δύο) σε ένα.

Εξάλλου, με την ανάδυση ανώτατου ηλικιακού ορίου, μόλις 45 ετών για την παρένθετη μητέρα, πλέον η γιαγιά του μελλοντικού τέκνου έχει χάσει τη δυνατότητα να λειτουργήσει και ως κυοφόρος. Η γυναίκα που κατά τη διαδεδομένη κοινωνική αντίληψη θεωρείται ότι βλέπει το εγγόνι της ως «δύο φορές παιδί της» είναι λοιπόν περιορισμένη σε αυτόν τον «αναδιπλασιασμό», όντας κατά κανόνα αποκλεισμένη από το ρόλο της φέρουσας μητέρας. Συνεπώς, προκύπτει στην πράξη μία ελάττωση, περίπου στο ήμισυ, της ηλικίας της γυναίκας που είναι πιθανόν να επιφορτιζόταν το βάρος της κυοφόρου, πριν από την κρίσιμη νομοθετική μεταβολή.

Επίλογος

Η παγκόσμια βιοηθική δεν είναι ένα μεμονωμένο φαινόμενο αλλά συνδέεται εγγενώς με την υπόθεση μίας κοινής όλων των ανθρώπων ηθικής. Αποτελεί σύστημα κανόνων και αξιών στα θέματα της βιοηθικής, με κεντρικό σημείο αναφοράς την επιτυχή περίπτωση της Οικουμενικής Διακήρυξης για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Μία από τις πιο εμπνευσμένες προδιαγραφές αυτού του κειμένου είναι η σχετική με την ύπαρξη όχι απλώς πολυεπιστημονικών και πολυφωνικών αλλά και ανεξάρτητων – έναντι των κυβερνήσεων και οποιουδήποτε άλλου φορέα – επιτροπών ηθικής. Η διαδικαστικού - θεσμικού περιεχομένου απαίτηση για ανεξαρτησία των εμπλεκόμενων οργάνων είναι εγγενώς συγκρίσιμη με μία άλλη, από το τμήμα II. Πρόκειται για την ουσιαστική αρχή της αυτονομίας του ενδιαφερόμενου προσώπου, δεδομένου ότι και στις δύο περιπτώσεις καθιερώνεται η εγγύηση της ελευθερίας αυτοκαθορισμού του δράντος υποκειμένου, κατά περίπτωση ατόμου (ασθενούς) ή θεσμού. Η παρατήρηση αυτή ισχύει παρά το γεγονός ότι στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για ιδιώτες ενώ στη δεύτερη συνήθως για όργανα του Κράτους ή άλλου νομικού προσώπου του δημόσιου τομέα. Στην ουσία, η αυτονομία είναι διπλή, περιλαμβάνοντας την αυτονομία σε στενή έννοια, δηλαδή του ατόμου, και εκείνη της επιτροπής ηθικής, η οποία άλλωστε, λόγω και της συναφούς απαίτησης για πολυεπιστημονικό και κυρίως για πολυφωνικό χαρακτήρα της επιτροπής, επιβάλλει την αντιπροσώπευση των ατόμων και κυρίως των κοινωνικών ομάδων στη συγκρότησή της. Συνεπώς, η αυτονομία στη διττή της έκφανση συνδέεται με τα κατά το άρθρο 25

παρ. 1α του Συντάγματος «δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου».

Εκτιμάται ότι η καθιέρωση της αρχής της ηθικής ανεξαρτησίας είναι σημαντική για να μπορούν να διαδραματίζουν επαρκώς, με βάση τη φωνή της συνείδησής τους, οι αρμόδιοι το ρόλο τους, ο οποίος κατά περίπτωση μπορεί να μην εξαντλείται στη θέσπιση κανόνων ήπιου δικαίου (soft law) αλλά και δικαίου, ιδίως βιοδικαίου, σε στενή έννοια. Η Διακήρυξη αναφέρεται σε μία ευρεία γκάμα επιτροπών ηθικής και βιοηθικής, χωρίς να εξαντλεί το πεδίο εφαρμογής της στην ειδικότερη περίπτωση του διεθνώς διαδεδομένου μοντέλου των ανεξάρτητων διοικητικών αρχών εντός του νομικού προσώπου του Κράτους, όπως ήταν η Αρχή Ι.Υ.Α. Για παράδειγμα, είναι εφαρμοστέα μεταξύ άλλων και στις επιτροπές ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας στα πλήρως αυτοδιοικούμενα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, στο πλαίσιο της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης. Δύσκολα όμως θα μπορούσε να θεωρηθεί (τουλάχιστον πλήρως) συμβατό με την απαίτησή της για ανεξαρτησία το νομικό καθεστώς οιονεί ανεξάρτητων διοικητικών αρχών, σαν την Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής.

Όσον αφορά την Αρχή Ι.Υ.Α., πρόκειται για μία αμφιλεγόμενη περίπτωση, κατά το μέτρο που ξεπερνώντας κατά πολύ την έννοια του εύλογου χρόνου, και δη για περίπου μία δεκαετία, αδράνησε αφήνοντας αρρυθμисто (με ευθύνη όμως και της πολιτικής ηγεσίας του αρμόδιου Υπουργείου) και ανεξέλεγκτο το κρίσιμο πεδίο των Μονάδων Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής και των τραπεζών κρυοσυντήρησης. Συνεπώς, το κλασικό ερώτημα «Quis custodiet ipsos custodes?», που εγείρεται σε κάποιες περιπτώσεις συζητήσιμων πρακτικών (κατά κανόνα εκτελεστών διοικητικών πράξεων) από ανεξάρτητες διοικητικές αρχές, εφαρμόζεται στην περίπτωση αυτή, όσον αφορά τη μη νόμιμη απραξία της Αρχής.

Σε κάθε περίπτωση, το όργανο αυτό παρουσιάζει ήδη σε συμβολικό και συνειρμικό επίπεδο στοιχεία που αναδεικνύουν τα υπαρξιακά δεδομένα και αδιέξοδα των θεσμών, κατά τρόπο συγκρίσιμο με εκείνα των ανθρώπων. Ενδεικτικά αναφέρονται η σύμπτωση η οποία συνίσταται στον ίδιο αύξοντα αριθμό των άρθρων περί ανεξαρτησίας, στον ιδρυτικό νόμο της Αρχής και στην Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, και ο μη ενδεδειγμένος αναδιπλασιασμός των κύριων οργάνων της. Η ειρωνεία της ιστορίας είναι ότι ο αναδιπλασιασμός αυτός επήλθε ενώ η Αρχή έστω και καθυστερημένα είχε συμβάλει στο ενδεδειγμένο,

αντίστροφο φαινόμενο του υποδιπλασιασμού, ως μία νέα τάση του βιοδικαίου της παρένθετης μητρότητας, π.χ. για να περιοριστούν οι πολύδυμες κήσεις.

Τέλος, η θεσμική περιπέτεια αυτού του οργάνου εντάσσεται σε μία δυσμενή όχι μόνο για τα πολιτικά ήθη αλλά για το ίδιο το πολίτευμα, ευρύτερη εξέλιξη σχετικά με τις ανεξάρτητες αρχές, όπως αυτή που συνέβη το 2019 όσον αφορά την Επιτροπή Ανταγωνισμού. Αν και είναι μάλλον νωρίς ακόμη για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, αρχής γενομένης από το 2018, οπότε η Αρχή Ι.Υ.Α. έπαυσε να είναι ανεξάρτητη μοιάζοντας κατά τούτο με την ομολογή της της Κυπριακής Δημοκρατίας, προκύπτει ένα φαινόμενο θεσμικής υποβάθμισης ανεξάρτητων διοικητικών αρχών. Αυτό το νέο κύμα μπορεί να παραλληλιστεί με το προηγούμενο της αντικατάστασης της Εθνικής Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες μία δεκαετία πριν και – σε απώτερη αναγωγή – με το πρώτο κύμα, το οποίο έλαβε χώρα στη δεκαετία του 1990²⁹.

²⁹ Βλ. Α. Μανιάτης, *Δίκαιο Τηλεπικοινωνιών*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2005, σ. 87.